

Wetenschapsfilosoof **Ton Derksen** over a priori aannames

Foto: Gerard Verschooten

Leon Heuts, journalist

Binnenkort trekt de Tweede Kamer conclusies uit de gemaakte fouten bij de Schiedammer Parkmoord. In andere individuele, afgesloten zaken blijft het intussen rommelen. Het OM heropent het onderzoek naar de Deventer moordzaak, en wetenschapsfilosoof Ton Derksen wil dat de zaak -Lucia de B. opnieuw wordt bezien.

‘Gehokt,’ dat antwoordt Derksen als je vraagt wat hij ‘als mens’ vindt van de zaak-Lucia de B. ‘Ik wist niet dat zoiets in dit land mogelijk was.’ Sinds hij zich intensief is gaan verdiepen in de zaak rond de verpleegkundige (die in 2004 in hoger beroep werd veroordeeld wegens moord op zeven patiënten en drie pogingen daartoe in enkele ziekenhuizen in Den Haag) valt hij van de ene verbazing in de andere. En niet alleen vanwege de manier waarop het OM en het hof gebruikmaken van wetenschappelijk onderzoek – het is de mens achter de filosoof die, door het gestuur met bewijs totdat Lucia de B. wel schuldig móést zijn, ernstig is gaan twifelen aan de rechtsstaat. ‘Praat een middag met een officier van justitie, en ook tegen jou kan een zaak worden begonnen waarvan de uitkomst vaststaat: schuldig.’

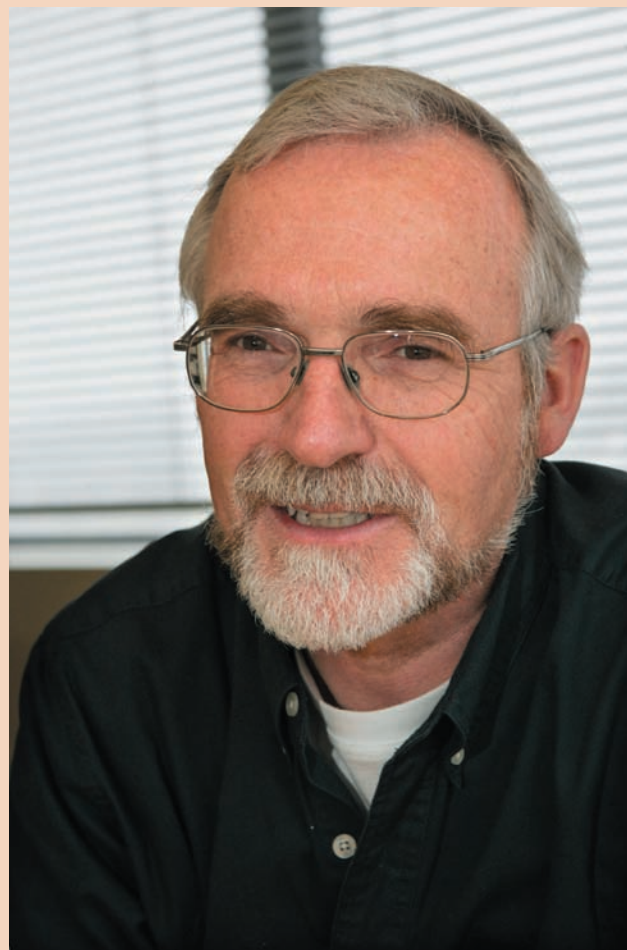
Voor Derksen staat inmiddels vast dat Lucia de B. onschuldig is. De zaak-Lucia de B., nu in casatie bij de Hoge Raad, een uitspraak wordt 28 februari verwacht, is een unicum in de Nederlandse rechtsgeschiedenis. Niet alleen vanwege de ernst van de beschuldiging en de hoogte van de in hoger beroep uitgesproken straf – levenslang met tbs en dwangverpleging – maar ook omdat direct en indirect bewijs ontbreekt. Geen ooggetuigen, geen DNA-sporen, of vingerafdrukken. De belangrijkste onderbouwing van het OM en het hof wordt ondersteund door statistiek. Derksen raakte bij de zaak betrokken via zijn zus Metta de Noo, een arts die zich er over verbaasde dat vele sterfgevallen die natuurlijk waren, bij nader inzien werden toe-

geschreven aan Lucia de B. Derksen heeft inmiddels een indrukwekkende hoeveelheid argumenten op papier gezet waarom de gehele bewijsvoering van het OM in de zaak niet deugt. Het is ondoenlijk om een representatieve weergave te geven van die argumenten – die inmiddels ook in diverse media zijn belicht. Derksen werkt overigens aan een boek dat al zijn argumenten uit de doeken doet.

Desalniettemin wil Derksen wel nader toelichten hoe hij als wetenschapsfilosoof aankijkt tegen een dergelijke rechtszaak. Immers: zowel in wetenschap als in de rechtsgang draait het om waarheidsvinding. Bovendien speelt wetenschap in moordzaken als die van Lucia de B. een belangrijke rol. Getuige-deskundigen worden gehoord, en in het geval van Lucia de B. is er ook nog het bewijs van de statistiek. Een statisticus rekende als getuige-deskundige uit dat er een kans van 1 op 324 miljoen was dat alle ‘incidenten’ toevallig plaatsvonden tijdens haar dienst. Deugt de manier waarop met die bewijsvoering wordt omgegaan? En: wat vermag de advocaat in een dergelijke zaak? Heeft de verdediging volgens Derksen een eerlijke kans?

HET GROTE GETAL

Derksen is duidelijk: het feit dat het OM en de rechter selectief omgaan met bewijsmateriaal om de case te maken, is in de ogen van de gangbare wetenschapstheorieën onverteerbaar. Karl Popper hanteerde bijvoorbeeld de regel dat iedere wetenschappelijke these zich moet bewijzen door de mogelijkheid haar te falsifiëren. Derksen: ‘Iedere these moet kunnen worden onderworpen aan strenge toetsen. Als daaruit blijkt dat de these wordt weerlegd, dan moet

Ton Derksen: ‘Als er geen geld is om uitgebreid eigen medisch deskundigen in te huren voor een contra-expertise, krijg je het in een medische zaak heel moeilijk’

ze worden verworpen.’ Een dergelijke strengheid is in de rechtszaal natuurlijk onmogelijk. Derksen: ‘Als er bijvoorbeeld tien getuigen zijn die een verdachte van een moord aan het werk hebben gezien, er zijn DNA-sporen van de verdachte aangetroffen op het lichaam, dan begrijp ik dat het OM en een rechter net die ene getuigenverklaring die de man vrijpleit, niet meeneemt in de onderbouwing. Logisch.’

In wetenschapsfilosofische kringen heet zo’n afwijkend geval een *anomalie* – een term van Thomas Kuhn. Derksen: ‘Zo’n anomalie hoeft niet het einde te betekenen van een wetenschappelijke theorie. Mits die theorie al grote successen heeft geboekt en zijn waarde bewijst. Maar in de zaak-Lucia de B. is voor het

OM en de rechter op voorhand al duidelijk dat ze schuldig was, een aanname die allerminst is bewezen, en vervolgens wordt het bewijsmateriaal erbij verzameld. Wetenschappelijk gezien spreken we dan van bedrog.’

Een voorbeeld voor Derksen is het gebruik van statistiek. ‘De macht van het grote getal, de 1 op 324 miljoen. Maar de geraadpleegde statisticus heeft, aan de hand van de gegevens die hij kreeg, alleen de hoeveelheid incidenten gebruikt waar Lucia de B. bij betrokken was. Maar hij kreeg geen informatie over de incidenten waar Lucia *niet* bij betrokken was. Die werden op nul gesteld. Dan wordt de uitkomst voor Lucia de B. meteen heel veel ongunstiger. Overigens kon de statisticus daar niet zo veel aan doen – hij werkte met de gegevens die hij door het OM aangedragen kreeg.’

Volgens Derksen werd al het bewijs dat ontlastend zou kunnen zijn, ofwel genegeerd, ofwel van *ontlastend* naar *belastend* verdraaid. In het arrest leest hij dat Lucia de B. tijdens een verhoor voor de voeten wordt geworpen dat ze een bepaald sterfgeval niet heeft genoteerd in haar verpleegkundig verslag. Een collega-verpleegkundige zegt daarover: ‘Gek dat het weg is, dat dit niet is opgeschreven.’ Het blijkt echter een selectieve weergave van het verhaal. Lucia de B. was namelijk in die tijd nog een leerling-verpleegkundige, en liep haar dienst samen met de collega. Die collega, al wel volledig gediplomeerd, heeft dat sterfgeval genoteerd. Het volledige verhaal in het proces-verbaal luidt dan ook, zakelijk weergegeven: ‘Gek dat het weg is. Ik heb het verslag geschreven. Waar is dat gebleven?’

PENIBEL

Volgens Derksen gaat het in een zaak als deze op één cruciaal punt fout. Het OM is door de op basis van onjuiste data verkeerd berekende kans bij voorbaat al zo overtuigd van de schuld, dat het niet stilstaat bij het feit dat de kans minimaal is dat een verpleegster een seriemoordenaar is – er wordt niet gekeken naar wat Derksen ‘a priori aannames’ noemt.

Zonder die a priori aannames kom je al snel tot een veroordeling, maar dat is onjuist. Betrek je

‘Praat een middag met een officier van justitie, en ook tegen jou kan een zaak worden begonnen waarvan de uitkomst vaststaat: schuldig’

die aannames er wél bij, dan heb je veel meer bewijsmateriaal nodig. Een goed voorbeeld van het vergeten van die aannames, is de manier waarop het hof een opmerking in het dagboek van Lucia de B. interpreteert. ‘Ik heb weer toegegeven aan mijn compulsie’, schrijft Lucia de B. Derksen: ‘Volgens haar sloeg dat op haar drang tarotkaarten te leggen, maar volgens het hof slaat het op haar aandrang te moorden. Maar hoe groot is de kans dat een verpleegster een seriemoordenaar is? Ook in de klassieke beoefening van de statistiek wordt niet meege-

wogen dat die kans maar heel miniem is. Maar iedereen gelooft wél het grote getal dat eruit rolt. In de evolutionaire psychologie noemt men dat het *anchoring effect*. Het getal werkt als een anker waarmee we de werkelijkheid waarnemen – zelfs als we weten dat dat getal twijfelachtig is. Dit is de oorzaak van tunnelvisie.’

Derksen noemt de situatie van advocaten – in het geval van Lucia de B. zijn dat Stijn Franken en Ton Visser – uiterst penibel. ‘Er is geen geld om uitgebreid eigen medisch deskundigen in te huren voor een contra-expertise. Dan krijg je het in een medische zaak heel moeilijk. Maar het OM en het hof zijn ook weinig wetenschappelijk. Als het OM en het hof dan toch met zo zoveel ophef het wetenschappelijke karakter van de bewijsvoering onderstrepen, zouden enkele principes van de wetenschapsvoering toch wel een plaats moeten krijgen: openbaarheid en de principiële mogelijkheid om een claim onafhankelijk te kunnen toetsen. Nu staat de verdediging tegenover een ziekenhuis dat overtuigd is van de schuld van Lucia de B. Daarnaast is het heel moeilijk om informatie los te krijgen bij de ziekenhuizen, omdat ze zich beroepen op het medisch geheim. De advocaten zien kleine uittreksels, terwijl de experts van het hof wél toegang hebben tot alle stukken. In hoger beroep was er twee dagen de gelegenheid om de stukken te bekijken. Twee dagen! Dat is natuurlijk veel te weinig.’

d e r e c h t s w e t e n s c h a p e r v i n d t

Liaisonrechter internationale kinderbescherming

De voorzitter en de plaatsvervangend voorzitter van de sector familie- en jeugdrecht van de rechtbank Den Haag zijn door de Raad voor de rechtspraak op 14 juli jl. als liaisonrechters internationale kinderbescherming aangewezen (op basis van art. 24 wetsvoorstel Uitvoeringswet internationale kinderbescherming, dat thans in behandeling is bij de Eerste Kamer). Deze twee functionarissen zijn aanspreekpunt

voor Nederlandse rechters bij wie (op grond van het Haags Kinderbeschermingsverdrag van 1996, de verordening Brussel IIbis van 27 november 2003 of de Uitvoeringswet) internationale (kinderontvoerings-)procedures aanhangig zijn en die een buitenlandse rechter willen consulteren; ze zijn ook aanspreekpunt voor buitenlandse rechters bij wie dergelijke procedures aanhangig zijn en die een Neder-

landse rechter willen consulteren.

Bij de Haagse sector familie- en jeugdrecht zal een helpdesk voorzien in de behoefte aan bundeling van kennis op dit gebied. Adres: Rechtbank 's-Gravenhage, sector F en J, t.a.v. Liaisonrechter Internationale Kinderbescherming, Postbus 20302, 2500 EH Den Haag; Liaisonrechter.internationale.kinderbescherming@rechtspraak.nl; tel. 070-381 12 93/35 93.